

AB TARİHİNDE BİR GERİ ADIM: BREXIT

Sümeyye GÖKÇENOĞLU
Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
sumeyye.gokcenoglu51@erzurum.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Esra Sena TÜRKO
Erzurum Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
esturko@erzurum.edu.tr

Özet

İngiltere'nin 2016 yılında Brexit referandumunda AB'den ayrılma kararı almasıyla AB tarihinde bir ilk gerçekleşmiştir. Brexit müzakere süreci 2017 tarihi itibarıyla başlamıştır. Müzakerelerin iki yıl sürmesi ve İngiltere'nin Mart 2019'da AB'den ayrılması hedeflenmektedir. Çalışmada, İngiltere'nin AB'den ayrılması durumunda Birlik ile olan ilişkilerini hangi modelde devam ettireceği, müzakerelerde tarafların pozisyon ve stratejileri, olası sonuçları ve ikilinin geleceğine dair ilişkilerine etkileri incelenmiştir. Ayrıca Türkiye'nin Brexit sürecinden ne derecede etkilendiği tartışılmıştır. Bu bağlamda ülkelerin hem politik hem de ekonomik verileri ele alınarak değerlendirilmeler yapılmıştır.

Brexit sürecinde İngiltere'nin ulusal para biriminin son 31 yılın en düşük seviyeye düştüğü, AB ile olan ihracatında %20 kayıp yaşadığı, dünya finans piyasasındaki konumunu kaybettiği ve milli gelirinin %1-9 arasında daraldığı görülmektedir. Avrupa Birliği ise en büyük finansman kaynağı olan üyelerinden birini kaybetmiş, dünya üzerindeki saygınlığı kısmen zedelenmiş ve yeni ayrılık söylentileriyle karşı karşıya kalmıştır. Ayrıca Brexit ile Birlik'in dış politikası zayıflamış, ABD gibi bazı ülkelerle ikili anlaşmalarında gecikmeler yaşanmıştır. Türkiye ise Brexit'ten doğrudan etkilenmiştir. İlk olarak Avrupa Birliği'ne üyelik konusunda en büyük destekçisini kaybetmiştir. Türkiye'de en fazla yabancı yatırımı bulunan ülkenin İngiltere olduğu ve 2900'den fazla İngiliz sermayeli şirket bulunduğu bilinmektedir. İngiltere Türkiye'nin ithalat yaptığı ülkeler arasında 11. sırada, ihracat yaptığı ülkeler arasında ise 2. sırada yer alırken; Brexit sonrası ikili arasındaki dış ticaret %14 oranında daralmış ve en çok ihracat gerçekleştiren ülkeler sıralamasında 4. sıraya gerilemiştir.

Anahtar Kelimeler: Brexit, Avrupa Birliği, İngiltere, Türkiye

ONE STEP BACK IN EU HISTORY: BREXIT

Abstract

A first in EU history has come true when United Kingdom decided to leave EU membership by Brexit referendum in 2016. Brexit negotiation process has started by 2017. Negotiations are expected to last for two years and UK to leave EU membership by March 2019. In case of UK's leaving EU process is completed, which model UK will adopt to maintain relationship with the Union, position and strategies of the counterparts in negotiations, possible results and effects on future relations of the counterparts are examined in the study. Besides how Turkey is affected by Brexit process is discussed. Within this context, both political and economic data of the countries and the Union are reviewed.

In Brexit process, UK currency has decreased to lowest grade of 31 years, export to EU has declined 20%, UK has lost her position in finance market and national income narrowed by 1-9%. On the other hand, European Union has lost one of her most important finance resource members, her worldwide reputation is partly damaged, and has faced new exit rumors. Furthermore, Union's foreign policy has been weakened by Brexit, delays have occurred in bilateral agreements with countries like USA. Turkey is directly affected by Brexit. Firstly, she has lost the most important supporter of her membership to EU. UK is known to be the country possessing highest number of foreign investments in Turkey, and there are more than 2900 companies with British capital in Turkey. UK had ranked in 11th place in Turkey's import partners and 2nd place in export partners; after Brexit, foreign trade between two countries has narrowed by 14% and UK has declined to 4th place among major export countries.

Keywords: Brexit, European Union, United Kingdom, Turkey

1. Giriş

İngiltere'nin 2016 yılında Brexit referandumunda AB'den ayrılma kararı almasıyla AB tarihinde bir ilk gerçekleşmiştir. Brexit müzakere süreci 2017 tarihi itibarıyla başlamıştır. Müzakerelerin iki yıl sürmesi ve İngiltere'nin Mart 2019'da AB'den ayrılması hedeflenmektedir.

İngiltere'nin AB'den ayrılma kararı vermesinin altında birçok neden yatmaktadır. Bu nedenler arasında, Almanya ve Fransa'nın AB içinde rolünün gittikçe büyümesi, İngiltere'de AB karşıtı partilerin güç kazanması, İngiliz aydınları arasında son zamanlarda ortaya çıkan "İngiltere, Avrupa'ya mı aittir yoksa Atlantik ülkesi midir?" tartışması, İngiltere'nin Ortak Pazar'da geçerli olan tek para birimi Euro'yu kabul etmemesi sayılabilir (Altay, 2016:1-3). Ayrıca İngiltere'nin AB'ye olan güveninin azalması (Esen ve Şekeroğlu, 2017:275) ve AB ile yaşadığı bütçe sorunları da diğer nedenler olarak ifade edilebilir.

Brexit, AB'yi ve İngiltere'yi derin bir belirsizliğe itmiş, hem siyasi hem de ekonomik yönden çeşitli sonuçlar doğurmuştur. Bununla birlikte AB üyesi diğer ülkeler, Türkiye ve AB üyesi olmayan dünya ülkeleri de Brexit'ten çeşitli açılardan etkilenmiştir.

Bu çalışmada, İngiltere'nin Avrupa Birliği'nden ayrılması kararı altında yatan nedenler ve bu kararın sonuçları incelenecektir. Brexit sürecinin nasıl işleyeceği, AB'den ayrılma yönünde ilerletilen müzakereler incelenecektir. Aynı zamanda Brexit'in AB, AB üyesi ülkeler, Türkiye ve AB üyesi olmayan ülkeler üzerindeki etkileri, geleceğe yönelik beklentiler irdelenecektir.

2. Brexit

2.1. İngiltere Avrupa Birliği'nden Neden Ayrıldı?

Bir ada ülkesi olan ve kendine özgü yapı ve projeleriyle bilinen İngiltere, üyeliğinin ilk gününden beri Avrupa Birliği'ne şüpheli duruş sergilemiştir. Şüpheli duruşunu ilk olarak Birlik içerisinde baskın gözükten Fransa ve Almanya etkisine bağlamaktadır. Bu iki ülkenin rolünün Birlik içinde gittikçe büyümesi İngiltere'yi tedirgin ederek AB'den uzaklaşmaya itmiştir. Avrupa şüpheli duruşunun bir diğer nedeni ise Euro bölgesi'nde açığa çıkan ekonomik krizin İngiltere'yi tehdit ediyor olmasıdır (Örmeci, 2013).

AB'ye üyelik, beraberinde göçmen sorununu da getirmektedir. Almanya, İngiltere, Fransa, İspanya ve İtalya; 41 milyon göçmene ev sahipliği yapmaktadır. Geriye kalan diğer Avrupa ülkeleri ise 35 milyon göçmene ev sahipliği yapmaktadırlar (Çenberci ve Gövdere, 2017:1434). Bununla birlikte özellikle Doğu Avrupa ülkelerinin Birlik'e dahil olmasıyla, 2004 ve özellikle 2012 yılından itibaren İngiltere'ye gerçekleşen göç miktarı artmıştır. İngiltere'de göç dolayısıyla ülke nüfusunun artması ve böylelikle İngilizlerin maaşlarının aşağıya doğru çekilmesi, İngiliz vatandaşını ekonomik olarak zarara uğratmaktadır (Kılıcı, 2018:20).

İngiltere'yi Avrupa Birliği'nden ayrılmaya iten bir diğer neden ise son zamanlarda İngiliz aydınları arasında artan "İngiltere, Avrupa'ya mı aittir yoksa Atlantik ülkesi midir?" tartışması (Aybar, 2016) ve diğer ülkelerde akıllarda karışıklık yaratan "İngiltere'nin Avrupalılığı"dır (Sefer, 2014:49). Yine başından beri Ekonomik ve Parasal Birlik oluşturma fikrine karşı olan İngiltere, Ortak Pazar'da geçerli olan tek para birimi olan Euro'yu kabul etmemektedir (Altay, 2016:1; İktisadi Kalkınma Vakfı [IKV], 2016:6). Euro'nun esneklik, uyumlaşma, işsizliğin ve yatırımların finansal piyasalar üzerinde olumlu etkisi olmadığı müddetçe (Sefer, 2014:84) AB ile ortak para birimi konusunda İngiltere, Euro ve Schengen bölgesi dışında kalacağını ifade etmiştir (Altay, 2016:1).

Avrupa Birliği'ne olan güvenin azalması da bir diğer nedendir. Birlik'in küresel ekonomideki öneminin azalması, 2008 dünya krizi yüzünden kırılgan ekonomilerin gerilemesi (Esen ve Şekeroğlu, 2017:275) ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomik büyüme oranlarının azalması, İngiltere'nin ikili ticaret anlaşmaları yapmasının önünü kapatmıştır (Aybar, 2016). Aynı zamanda AB'nin üretim düzeyinin düşmesi dolayısıyla Almanya'ya bağımlı bir üretimin gerçekleşmesi de İngiltere'yi rahatsız ederek ayrılığa sürüklemiştir (Tüysüzöğlü, 2013).

İngiltere'nin iç politika mücadelelerinin yanı sıra karşılaştığı dış politika sorunları da Birlik'ten ayrılmasına sebep olmuştur. Hazırlıksız olduğu bir dönemde karşılaştığı Arap Baharı, Mısır ve Tunus'ta yaşanan gelişmeler ve Libya Krizi (Sefer, 2014:90) İngiltere Hükümetini şok ederek, Körfez odaklı ve ekonomi güdümlü dış politikasını AB ile uyumlu hale getirmeye itmiştir (Küçükkeleş, 2013:16).

AB ile entegrasyon konusunda tüm bunların dışında bütçe sorunu, dış ticaret, yasal tereddütler ve para politikası gibi konular da İngiltere'nin AB'den çıkmayı istemesinde öne çıkan unsurlar arasında yer almaktadır (Altay, 2016:1).

2.2. Süreç Nasıl İşleyecek?

Üyeliğinin ilk gününden bugüne dek tam bir üye gibi davranmayan İngiltere'nin, AB ile ilişkisi daima iç tartışma konusu olmuştur (House Of Lords, 2016:5). Ülke içerisinde AB'ye destek verenlerin yanı sıra karşı olanların da varlığı söz konusu olduğundan Birlik'te kalıp kalmama konusunda zaman zaman referanduma gidilmiştir. Bu konudaki ilk referandum ülkenin 1973'te üyeliğe katılmasından sadece iki yıl sonra 1975'te yapılmış ve %64'lük bir katılımı ve %67'lik bir oran ile Birlik'te kalınması yönünde sonuçlanmıştır (Miller, 2015:25).

23 Haziran 2016 yılında Brexit olarak isimlendirilen ikinci referandum gerçekleşmiştir. Referandum sonuçları hem İngiliz Hükümetini hem de Avrupa siyasetini derinden sarsarak şok etkisi yaratmıştır. %72 katılım ile gerçekleşen referandumda seçmenlerin %51,9'u Birlik'ten ayrılma yönünde oy kullanırken; %48,1'i ise Birlik'te kalma yönünde oy kullanmıştır (Kutlay, 2017:11).

Brexit süreci, AB Anayasası'nın 50.Maddesi aşamasının başlaması ile birlikte süreç karşılıklı müzakerelerle ilerleyecektir (Karacan, 2017:404). Bu süreçte İngiltere AB hukukunda söz sahibi olacaktır ancak Birlik'in gelecekteki karar alma süreçlerinde bir yetkisi olmayacaktır. İngiltere çekilme sözleşmesinin yürürlüğe gireceği tarihe kadar da AB hukuk hak ve yükümlülüklerine bağlı kalacaktır (Birch, 2016). Tüm bu kararların yanı sıra Brüksel'de yapılan AB Genel İşler konseyi Toplantısı'nda "İngiltere 2021'den önce AB'li ortaklarından izin almaksızın herhangi bir üçüncü tarafla ticari anlaşma da imzalamayacak" kararı alınmıştır. Geçiş sürecinin 31 Aralık 2010'de sona ermesine karar verilmiştir ("AB, Brexit'te Geçiş Sürecini Belirledi," 2018).

İngiltere'de yaklaşık 19 bin AB yasası uygulanmaktadır. Ayrılık kararının verilmesiyle birlikte yürütülecek olan 2 yıllık müzakere sürecinde 19 yasanın tümünün değiştirilmesi mümkün olmadığından belli başlı düzenlemelere gidilecektir ("İngiltere Ulusal Kanunlarına Dönüyor," 2017).

2.3. Brexit Müzakereleri

İngiltere'nin Avrupa Birliği üyeliğinden ayrılması (Brexit) yönündeki müzakereler 19 Haziran 2017 tarihi itibarıyla başlamış ve müzakerelerin ilk turu dört gün sürmüştür ("Brexit Müzakereleri Bugün Başlıyor," 2017).

Müzakerelerin ilk etabında, vatandaş hakları, ayrılığın mali boyutları ve "Kuzey İrlanda-İrlanda Cumhuriyeti sınırı 'gevşek' olacak" ("İngiltere ve AB, Brexit Müzakerelerinde İkinci Aşamaya Geçiyor," 2017) gibi sınırlarla ilgili diğer meseleler özellikle ele alınan ve bir karara bağlanan hususlar olmuştur (Köker, 2017; Velthuis vd. 2018a:3). Bu aşamada anlaşmaya varılan bir diğer husus ise İngiltere'nin AB'den ayrılık için ödeyeceği tazminatın ("Brexit Müzakerelerinde İkinci Aşama," 2017) en az 35 milyar Sterlin olmasıdır ("İngiltere ve AB, Brexit Müzakerelerinde İkinci Aşamaya Geçiyor," 2017)

Müzakerelerin ikinci aşaması için İngiltere ve AB Heyeti 6-8 Şubat 2018'de bir araya gelmişlerdir. Burada müzakerelerin ağırlık noktası olarak AB Konseyinin onay vermiş olduğu Geçiş Dönemi Müzakereleri Çerçeve Belgesi uyarınca geçiş dönemine ilişkin düzenlemeler ele alınmıştır. AB'den ayrılığın 29 Mart 2019'dan itibaren başlaması ve geçiş döneminin 31 Aralık 2020 tarihinde son bulması kararlaştırılmıştır (Çağan Elbir, 2018:2).

2.4. Brexit'in İngiltere'ye Etkisi

2016 yılında İngiltere'de düzenlenen referandum sonucu Avrupa Birliği'nden ayrılık kararının alınmasıyla birlikte Sterlin ABD Doları karşısında son 31 yılın en düşük seviyesine düşerek 2016 yılını 1,38 ile 1,48 aralığında geçirmiştir (Çayırılı, 2016). 2017 itibariyle de Sterlin 2013'ten bu yana en düşük seviyeyi görmüştür. Sterlin/Euro paritesi 1,17 seviyesine gerileyerek Fransa'nın gerisine düşmüştür ("Brexit: İngiltere Artık En Büyük 5. Ekonomi Değil," 2016). Bu nedenle İngiltere ekonomisi dünya sıralamasında gerilere düşerek en büyük 5. ekonomi konumunu kaybetmiştir (Çayırılı, 2016).

İngiltere'nin en büyük dış ticaret ortaklarının Fransa, Almanya ve Hollanda olduğu ve ülkenin dış ticaretinin yarısından fazlasını AB ülkeleriyle yaptığı görülmektedir. AB, İngiltere'nin toplam ihracatında %49,2'lik paya sahipken; toplam ihracatında ise %53,7'lik pay ile ilk sırada yer almaktadır (Altay, 2016:3).

İngiltere ekonomisi ise, AB ekonomisinin altıda birini oluştururken; toplam ihracatının onda birini oluşturmaktadır. Global Counsel (GC)'in raporuna göre, ortaya çıkan bu ticaret dengesizliğin kaynağı İngiltere'dir (GC, 2015:11). Birlik'ten ayrılığın gerçekleşmesi halinde İngiltere Avrupa ile serbest ticaret yapmada zorluklarla karşılaşacağı ve bu ayrılıktan AB'ye nazaran İngiltere ekonomisinin olumsuz yönde daha fazla etkileneceği beklenmektedir (Altay, 2016:3).

Ayrılık kararının alınmasının ardından İngiltere'nin AB ile olan ihracatı, İngiltere Ulusal İstatistik Ofisi (ONS) Raporu'na göre 2000 yılında %54 iken 2016 itibariyle (mal ihracatı %48, hizmet ihracatı %37) %43'e düşmüştür (Office for Statistic [ONS], 2018).

İngiltere dünya finansal piyasasında %30,25 ile en büyük paya sahiptir. Ülke içerisinde finans sektörü ülke ekonomisinin %12'sini oluşturmaktadır. İngiltere'de 2.2 milyon finans sektörü çalışanın yaklaşık 700 bini Londra'da bulunmaktadır. Hem dünyanın hem de Avrupa'nın en büyük finans merkezi olarak kabul edilen Londra, bu ünvanı Birlik'ten ayrılarak kaybedebilir. Bu konuda Uluslararası Para Fonu (IMF) açığa çıkan belirsizlik ile milli gelirin %1-%9 arasında daralacağını, ülkenin büyümesinin olumsuz etkileneceğini ve konut fiyatlarının sert biçimde artacağını öngörürken; Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) hane halkı harcamalarının olumsuz etkileneceğini ifade etmiştir. Hazine Bakanlığı ise milli gelirin daralması ve hane halkı harcamalarındaki olumsuz değişmelerin yanı sıra yatırımların azalması neticesinde 820 bin kişinin işsiz kalacağını öne sürmektedir. Bu öngörüler Londra'da uzun vadeli planlar yapmayı düşünen finans kuruluşlarını tedirgin etmektedir (Alsan, 2016).

AB'den ayrılık kararının alınmasının ardından, 2016 yılı verilerine göre İngiltere'de işsizlik oranı son 11 yılın en düşük seviyelerine gerileyerek bir önceki yıla göre %5,6'dan %4,9'a düşmüştür (ONS, 2016:3). 2017 yılı ikinci çeyrekte ise %4,4 beklenen oranın altına düşerek %4,3'e gerilemiştir (Türkiye Otelciler Birliği [TÜROB], 2017:2). Ancak rakamların, İngiltere'nin Birlik'ten ayrılmadan önceki süreyi kapsadığı dikkate alınmalıdır ve bu olumlu seyrin ilerleyen yıllarda devam etmesinin olası olmadığı öngörülmektedir ("UK Unemployment Rate Falls to Fresh 11-Year Low," 2016). İngiltere Merkez Bankası (BoE) ise gelecekteki iki yıl içerisinde işsizlik oranının %5 ile %6 arasında olacağını tahmin etmektedir ("İngiltere: İşsizlik Son Çeyrekte Düştü Ancak Brexit İstihdam İçin Endişe Kaynağı," 2016).

2.5. Brexit'in Avrupa Birliği'ne Etkileri

İngiltere'nin Birlik'ten ayrılma kararını vermesiyle hem İngiltere hem de Avrupa Birliği derin bir belirsizliğe düşmüştür. Bu karar AB için kırılma noktası olarak ifade edilebilir. Çünkü bu karar ile AB, en büyük finansman kaynağını ve en büyük askeri güce sahip olan üyesini kaybedecektir (Kutlay, 2017:16). Bu belirsizlik ile Avrupa Birliği ekonomisine karşı güvensizlikler ortaya çıkacaktır (Romya, 2016). İngiltere'nin ayrılmasından dolayı AB bütçesinde yaklaşık 13 milyar Euro'luk bir açık ortaya çıkacak (Çetin ve Hatip, 2018) ve bütçe açığını diğer ülkelerin gidermesi gerekecektir. Bu durum ise diğer üye ülkelerin harcamalarını olumsuz etkileyecektir (Altay, 2016:4).

OECD, 2020'de AB GSYİH'nin %1 oranında; 2030'da ise %0,10-%0,58 oranında düşeceğini öngörmektedir. Bu tahminler ise AB'nin 80 milyar Euro'luk bir kayıp yaşayacağı anlamına gelmektedir (Velthuisen vd. 2018a:6).

Ayrıca gerçekleşen bu ayrılık ile Avrupa'nın dünya üzerindeki saygınlığını yitireceği (Altay, 2016:2) ve küresel siyasette büyük bir prestij kaybı yaşacağı beklenmektedir (Boyras, 2016:5). Böyle bir durumda Birlik tutarlı ve tarafsız politik duruşlar sergilemelidir (Kılıç, 2016).

Ayrılığın Birlik'e etkilerinden bir diğeri ise AB üye ülkelerinin bankacılık aktivitelerini kendi ülkelerine kaydırma ihtimalleridir. Birlik açısından bu durum finansal hizmetlerin maliyetini ve likiditeyi etkileyecektir (Altay, 2016:4). Finansal stabilitenin bozulmasıyla ayrılık öncesi AB ülkeleriyle yapmış olduğu %55 oranındaki dış ticaret değerlerinin ayrılık sonrası %90'lara varan oranlarla düşeceği ifade edilmekte ve bu durum AB için büyük bir ticaret kaybının olacağı anlamına gelmektedir (Aydemir, 2016). Ticaretin bu denli etkilenmesi de %2,5 olan küresel ekonomik büyüme beklentisini de olumsuz etkileyerek dünya ekonomisinde büyümeyi yavaşlatacaktır (Gürlel, 2016:99). Dünya ekonomisindeki yavaşlama beklentisi ise petrol ve emtia fiyatlarının gerilemesine neden olacaktır. Küresel mali piyasalarda mali varlık fiyatları, AB öncelikli olarak düşmekte ve güvensizlik kendini göstermektedir. Böylece güvenli varlıklara hızlı bir sermaye kaçıışı yaşanmakta ve gelişen ülkelere de sermaye çıkışları olmaktadır. Güvenli liman arayan altın, İsviçre Frangı, Japon Yeni ve gelişmiş ülke tahvilleri değer kazanmaktadır. Ortaya çıkan bu istikrarsızlıkla baş edebilmek için İngiltere ve Avrupa Merkez Bankaları ile gelişmiş ülkelerin merkez bankaları ortaklaşa hareket etme kararı almışlardır (Gürlel, 2016:100).

AB'nin ekonomik ve siyasi olarak en büyük üyelerinden birini kaybetmesiyle Birlik içerisinde Fransa ve Almanya'nın ağırlığı artacaktır. Ancak son zamanlarda Fransa'nın ekonomik olarak zayıflaması Almanya'yı ön plana çıkarmıştır. Böylelikle Almanya'nın Birlik içerisinde hakimiyetinin artması muhtemeldir ve bu AB'de bir gerilime neden olacaktır (Eralp, 2016:3).

2.6. Brexit'in Türkiye'ye Etkileri

İngiltere'nin Avrupa Birliği'nden ayrılması Türkiye'yi doğrudan etkileyecektir. İlk olarak Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğini her zaman destekleyen en büyük destekçisini kaybetmesi şeklinde ifade edilebilir (Gürlel, 2016:100). Zira Türkiye için önemli bir aşama olan Türkiye'nin AB'ye katılım müzakerelerinin başlatılması kararı da, İngiltere'nin AB dönem başkanlığını yaptığı dönemde alınmıştır (TC. Londra Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, 2010:30). Bu yüzden İngiltere'nin desteği çekildiği zaman Türkiye'nin AB üyeliği zorlu bir sürece girecektir (Uzunluoz, 2018).

Türkiye'nin Avrupa Birliği ile yapmış olduğu dış ticaret verileri incelendiğinde, Türk dış ticaretinde AB ülkelerinin büyük bir paya sahip olduğu görülmektedir. 2015 yılında Türkiye AB ülkelerine toplamda 57,6 milyar Euro değerinde ihracat ve 70,9 milyar Euro değerinde ithalat gerçekleştirmiştir. TÜİK'in 2015 geçici verilerinde Almanya 12,1 milyar Euro değerinde ihracat payına sahipken hemen ardından ise sırasıyla İngiltere, İtalya ve Fransa yer almaktadır (Ağyar, 2016).

İngiltere ile Türkiye arasındaki ikili ticaret incelendiğinde ise, Türkiye'de en fazla yabancı yatırımı bulunan ülke İngiltere'dir. Bu bağlamda Türkiye'de 2900'den fazla İngiliz sermayeli şirket bulunmakta ve bu yatırımların toplamı yaklaşık olarak 9 milyar 538 milyon Dolar civarında olduğu bilinmektedir (TC. Dışişleri Bakanlığı, 2018a).

2001 yılından bu yana ikili arasındaki ticaret dengesi Türkiye lehine ilerlemiş ve son 10 yılda %78,8 oranında artmıştır. 2015 yılında da önceki yıla göre %5,6 oranında bir artış yaşanarak 17 milyar 8 milyon Dolar olmuştur. Böylece İngiltere bu dönemde Türkiye'nin ithalat yaptığı ülkeler arasında 11. sırada yer alırken; ihracat yaptığı ülkeler arasında ise 2. sırada yer almıştır. Ancak 2017 verileri ele alındığında, yılın ilk çeyreğinde bir önceki yılın aynı dönemine kıyasla %14 oranında daralarak yapılan ihracatta %23,7 oranında azalışa, ithalatta ise %4,9 oranında artışa neden olmuştur (TC. Dışişleri Bakanlığı, 2018a).

Türkiye'nin en fazla ihracat yaptığı ikinci ülke olan İngiltere'nin, Gümrük Birliği'nden de çıkması durumunda, Türkiye'nin döviz kazancının olumsuz etkileneceği beklenmektedir. Böyle bir riskin önüne geçmek için de İngiltere ve Türkiye arasında ikili anlaşmaların yeniden ele alınması gerekmektedir (Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu [TİSK], 2016:3).

Dahası İngiltere'nin AB'den ayrılmaya yönelik yürüttüğü kampanyalarda Türkiye'nin AB üyesi olmasının yaratacağı "tehditlerin" kampanya malzemesi olarak kullanılması sonucu, Türkiye uluslararası sektörlerde saygınlığını kaybedebilir (Uzunluoz, 2018). İngiltere'nin AB'den ayrılmaması durumunda Müslüman göçmen akımına uğrayacağı ve radikal İslamcı bir tehditle yüzleşeceği gibi ifadeler kampanyalarda sık sık dile getirilmektedir (Aras ve Gunar, 2017:307).

Dünyanın en büyük finans merkezi olan Londra (İstanbul International Finance Center [IIFC], <http://iifc.com.tr/londra-uluslararası-finans-merkezi/>) Türkiye'nin en büyük borçlanma kaynağıdır. Ayrılık sonrası Londra finans merkezinde yaşanan gelişmeler Türkiye'yi de yakından etkileyecektir (Gürlel, 2016:99).

2.7. Brexit'in Avrupa Birliği Üyesi Ülkelere Etkilerini İnceleyen Çalışmalar

Avrupa'nın en büyük ekonomisine sahip olan Almanya'nın Brexit'ten etkilenmesi kaçınılmazdır. Velthuisen ve Bernard (2016:1) ve Velthuisen, Kramer ve Yıldırım (2018b:8) çalışmalarında, Alman ihracatının, ithalatından daha fazla etkileneceğini belirtmiştir. Kolev, Matthes, Busch, (2016) çalışmalarında, Almanya ile İngiltere arasındaki ticari ilişkileri inceleyerek, Sterlin'in Euro karşısındaki %10'luk değer kaybı neticesinde, İngiltere'nin Almanya'ya ihracatında %6, ithalatında ise %3,5 düşüş yaşadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Alman Sanayi ve Ticaret Odası (DIHK) yaptığı çalışmada, Brexit'in, Alman şirketlerine etkisinin iş, yatırım ve ticaret açısından ezici şekilde olumsuz yönde olacağı sonucuna ulaşmıştır. Ayrılık henüz tamamlanmamış olsa da bu durumun ilk belirtileri, İngiltere ile olan ticaretin azalmasıyla kendini göstermiştir (DIHK, 2017:4).

İngiltere, İrlanda'nın en yakın ekonomik ortaklarından biridir. Bu nedenle İngiltere'nin AB'den ayrılması doğrudan İrlanda ekonomisini de etkileyecektir. Bergin vd. (2016) İrlanda'nın Brexit tarafından özellikle olumsuz etkileneceği sonucuna ulaşmıştır. Barret vd. (2015) ise hem mal hem de hizmet ticaretinin, doğrudan yabancı yatırımlarının (DYY), enerji ve göç ve işgücü piyasasının Brexit'ten ilk etkilenecek alanlar olduğunu belirtmiştir. Analiz sonuçlarına göre, ticari ilişkilerde hem ihracat hem de ithalat ayrılıktan olumsuz etkilenecektir. İngiltere'den sınırlı da olsa İrlanda'ya doğru DYY sapsması olabilir. Brexit ile İrlanda'ya olan göç sayısında da artış meydana gelecektir. İngiltere'de yaşayan İrlandalı vatandaşlar başta olmak üzere birçok vatandaş İrlanda'ya göç edecektir. Bu da İrlanda'da ücretleri düşürerek halkın refahını azaltacaktır.

Brexit'in Romanya ekonomisi üzerindeki etkilerini inceleyen Stanciu (2017) çalışmasında, kısa vadedeki etkileri az olsa da, uzun vadede etkilerinin ciddi derecede olacağını ileri sürmektedir. Genel olarak ılımlı bir süreç geçirileceğini öngörmektedir. Brexit ile Romanya'nın maruz kalacağı olası ticaret zararları, kendini ilk olarak yatırım sektöründe gösterecektir. Çünkü Brexit, Romanya'nın 1,5 milyar Dolar kadar yatırım yapan önemli bir ticaret partnerini kaybedeceği anlamına gelmektedir.

Brexit'in Romanya ekonomisi üzerindeki etkilerini inceleyen bir diğer çalışma ise Romanya Ticaret ve Sanayi Odası (CCIR) tarafından gerçekleştirilmiştir. CCIR, Stanciu ile aynı sonuçlara ulaşarak; Brexit'in Romanya da dahil olmak üzere Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri için bir fırsat olabileceğini belirtmiştir. Çünkü İngiltere'de faaliyet gösteren birçok sektör için bu ülkeler yeni pazar alanları olarak görülmektedir (The Chamber of Commerce and Industry of Romania [CCIR], 2017:4).

Benelüks ülkelerinin Brexit'ten ne derecede etkilendiğini inceleyen Ignáth (2017), 40 yılda oldukça güçlü hale gelen Belçika ile İngiltere arasındaki dış ticaret ilişkilerinin Brexit'ten olumsuz etkileneceğini tahmin etmektedir. Özellikle dış ticaret, yatırımlar ve finans piyasaları ile bankacılık sistemi dikkat çeken alanlardır. İngiltere'nin çıkışı ile kümülatif GSYİH'sında %0,3-0,7 arasında değer kaybedeceği, böylelikle Brexit'in Belçika'ya maliyetinin 2,1 milyar Euro'ya mal olacağı öngörülmüştür. Belçika analistlerine göre, İngiltere'de 12 bin işyerinin terk edilmesi nedeniyle işsizlik oranı %8,7 olacaktır.

Velthuisen ve Bernard (2016:2)'a göre Euro ve Sterlin değerindeki artış İngiltere-Hollanda ticaretini etkileyen önemli bir faktördür. Brexit'ten sonra özellikle çiçek ihracatında bir düşüş olduğu gözlemlenmiştir. Velthuisen ve Bernard'ın çalışmasında Belçika'nın Brexit'ten büyük ölçüde etkileneceği belirtilmiştir

Hollanda'nın üçüncü en büyük ticaret ortağı olan İngiltere, toplam istihdamın yaklaşık %3,3'ünü ve nominal GSYİH'ında yaklaşık %3'ünü oluşturmaktadır. Hollanda Hükümeti'nin yaptığı araştırmalara göre ülkenin nominal GSYİH'sında Brexit nedeniyle 2 ve 3 puan arasında düşüş yaşanacağı öngörülmüştür. Hollanda'nın Doğrudan Yabancı Yatırımları'nın %11'i İngiltere'ye yöneliktir. Ancak İngiliz Sterlini'nin değer kaybetmesi İngiltere'ye yapılan Hollanda ihracatına bir zarar olarak geri dönmektedir. Çünkü zayıf bir İngiliz Sterlini, İngiltere'deki Hollandalı firmaların yatırım getirisini azaltmaktadır. Tüm bu olumsuz gelişmelerin yanı sıra Brexit'in Hollanda'ya faydası olduğu da söylenebilir. Avrupa pazarında faaliyet göstermeye devam etmek isteyen birçok banka Brexit sonrası Amsterdam'a taşınacağını açıklamıştır (Lammersen, 2017).

Eluere ve Martin (2016)'e göre, AB'nin geri kalanı gibi Fransa da Brexit'ten önemli ölçüde etkilenecektir. İlk olarak iş ortamlarında bozulmalar yaşanacağı, Fransa GSYİH'ında düşüşler yaşanacağı ve orta vadede ihracatta ve yabancı ülkelerde yatırımın yavaşlamasıyla birlikte ekonomik büyümenin de olumsuz etkileneceği belirtilmiştir.

2.8. Brexit'in Üçüncü Ülkeler Üzerindeki Etkilerini İnceleyen Çalışmalar

Çin ekonomisinin Brexit'ten ciddi oranlarda etkilenmeyeceği fikrini ele alan Rothman (2016) çalışmasında, ABD ekonomisinde bir bozulma olmadığı müddetçe Çin ekonomisinde olumsuz etki yaşanmayacağını belirtmektedir. Asıl büyük endişe Brexit'in Avrupa Birliği'nde maddi bir gerilemeye yol açıp açmayacağıdır (Rothman, 2016:2).

Herrero ve Xu (2016) çalışmalarında, Brexit sonrası Çin ile İngiltere arasında serbest ticaret anlaşmasının avantajlarını incelemiştir. Ancak böyle bir anlaşmaya varılmasının çok zor olacağını öne sürmüşlerdir (Herrero ve Xu, 2016:2).

Razzaque (2017) çalışmasında, Brexit sonrası Sahra altı Afrika (SSA) için uygun kalkınma dostu ticaret rejimi uygulamasını ele almıştır. Brexit ile Ekonomik Ortaklık Anlaşmaları (EPA), on yıl aradan sonra tekrar gün yüzüne çıkmıştır. Razzaque'a göre İngiltere'nin SSA için yeni ticaret politikası uygulaması zorunludur. İngiltere de dahil AB, SSA için önemli ticaret ortağıdır. Brexit çalkantısı sürecinde SSA-AB (İngiltere dahil) ticaretinde yavaşlama gerçekleşmiş, aynı dönemde Afrika ülkelerinde Çin ticareti artış göstermiştir. Ticaretteki bu gelişmeler ışığında Razzaque (2017:58-61), İngiltere'nin SSA ülkelerinin pazar erişimlerini güvence altına almak için yeni ticaret politikası uygulaması zorunda olduğunu belirtmiştir.

George ve Head (2017)'in yaptığı çalışmada da Razzaque (2017)'in çalışmasına paralel olarak İngiltere ve Afrika arasında gerçekleşmesi gereken Ekonomik Ortaklık Anlaşmaları (EPA) ele alınmıştır. Brexit'in uzun vadede İngiltere ve Afrika arasındaki ticari ilişkileri önemli ölçüde artıracığı fakat kısa ve orta vadede, fırsatlar sunduğu kadar birçok problemi de beraberinde getireceği belirtilmiştir. İngiltere, Afrika çapında ve iş yapma modelinde saygınlık kazanmıştır. Ticaret anlaşmalarında İngiltere için en büyük dört Anglophone ülkesi (Nijerya, Güney Afrika, Kenya ve Gana) ve en büyük iki Francophone ülkesi (Côte d'Ivoire ve Senegal) önem taşımaktadır. Ancak Brexit müzakerelerinin en az iki yıl süreceği bir süreç olmasından dolayı ticaret anlaşmalarının önünde engel olacaktır (George ve Head, 2017:65).

Noor, Islam, Nirob ve Hossain (2016) çalışmalarında, Brexit'in Bangladeş ekonomisi üzerindeki etkilerini incelemiştir. Çalışmada ikili arasında ticari faydalardan yararlanmak için ikili anlaşmaların şart olduğu belirtilmiştir (TC. Dışişleri Bakanlığı: 2018b).

Wood ve Jang (2017), çalışmalarında Brexit'in Asya ülkelerinin ekonomileri üzerindeki etkisini incelemiştir. Son zamanlarda çoğu Asya ülkesinin İngiltere'ye olan ihracatı azalmış olsa da, İngiltere'nin AB'den ayrılmasının Asya ülkelerini çok fazla etkilemeyeceğini ifade etmişlerdir. Yatırımlar söz konusu olduğunda bir endişe yaratıldığını ifade etmişlerdir. Bununla birlikte Brexit'in Asya ülkelerine birtakım fırsatlar sunabileceği sonucuna varılmıştır. Singapur, Myanmar ve Malezya gibi ülkelerin İngiltere ile olan ilişkilerinin zayıflaması dolayısıyla, bu ülkelerle Serbest Ticaret Anlaşmaları (FTA) müzakereleri başlatılabilir.

PHD Chamber (2016), Brexit'in Hindistan ekonomisinde büyük bir etki yaratmayacağını, Hindistan'ın herhangi bir sektöründe önemli bir etkisi olmadığını ileri sürmüştür.

3. Sonuç

İngiltere'nin 2016'da referanduma gitmesiyle ülke, %51,9 gibi bir oranla AB'den ayrılma kararı vermiştir. Mart 2019 itibariyle sona ermesi beklenen ayrılık süreci için 2 yıl sürecek olan müzakereler de başlamıştır. Brexit, İngiltere, AB, AB üyesi ülkeler ve dünya ülkeleri açısından belirsizliğin hakim olduğu bir süreç başlatmıştır. Brexit sürecinin uzun vadeli etkileri henüz bilinmese de kısa vadedeki etkileri kendini çeşitli şekillerde göstermiştir.

İngiltere'nin ayrılık kararının ardından, Sterlin yüksek oranda düşüşler yaşayarak uluslararası rezerv para birimi olma özelliğini kaybetmiştir. Milli gelirinde %1 ile %9 oranında azalmalarla karşı karşıya kalmış, dış ticaret hacminde daralmalar yaşanmıştır. Milli gelirin azalmasıyla hane halkı harcamaları olumsuz etkilenmiştir. Brexit ile İngiltere'de işsizlik oranı beklenen oranların da altında seyir izleyerek; düşüş göstermiştir. Bunlarla beraber konut fiyatlarında sert yükselişlerin gerçekleşmesi beklenmektedir.

Londra dünyanın en büyük finans merkezi olma özelliğini kaybetmiştir. Dünyanın en büyük 5. ekonomisi olan İngiliz ekonomisi de dünya sıralamasında gerilere düşmüştür. Çeşitli kredi derecelendirme kuruluşları, İngiltere'nin kredi notunu düşürmüş, ilerideki yıllarda düşüşün daha fazla olacağını açıklamışlardır. Sterlinde yaşanan değer kaybı, İngiliz pazarlarında yatırım yapmayı düşünen yabancı yatırımcıları başka pazarlara kaydırmıştır.

AB, en büyük finansman kaynağı olan ve en büyük askeri güce sahip olan üyesini kaybetmiştir. Dünyada AB ekonomisine olan güven azalmış, dünya üzerindeki saygınlığını kaybetme riskiyle karşı karşıya kalmıştır. Küresel siyasette prestij kaybına uğrayan AB'de yeni ayrılık kararlarının ortaya çıkması olası görülmektedir.

Türkiye, Brexit'ten doğrudan etkilenen ülkelerden biridir. AB'ye üyelik yolunda en büyük destekçisi olan ülkeyi kaybetmiştir. İngiltere ile olan ticaretinde olumsuzluklar yaşayacağı kaçınılmazdır. İngiltere'nin Gümrük Birliği'nden de ayrılması durumunda, Türkiye ve İngiltere'nin aralarında yeni bir serbest ticaret anlaşması imzalaması gerekecektir.

Kaynaklar

- AB, Brexit'te Geçiş Sürecini Belirledi. (2018, Ocak 29). *e-Dünya*, <https://www.dunya.com/ekonomi/ab-brexitte-gecis-surecini-belirledi-haberi-400752> [Erişim Tarihi: 15.05.2018].
- Ağyar, Z. (2016). *AB Üyesi Ülkelerin Türkiye Dış Ticaretindeki Yeri*, <http://www.europolitika.com/?p=473>. [Erişim Tarihi: 20.05.2018].
- Alsan, M. (2016). *"Brexit: Finans Sektörüne Etkisi"*. KPMG Türkiye. <https://home.kpmg.com/tr/tr/home/gorusler/2016/11/brexit-finans-sektorune-etkisi.html>. [Erişim Tarihi: 21.05.2018].
- Altay, F. (2016). Brexit - İngiltere'nin AB'den Ayrılması Sorunsalı "Türkiye'ye Olası Etkileri". *Konya Ticaret Odası Araştırma Raporu*. Ekonomik Araştırmalar ve Proje Müdürlüğü. Nisan 2016. Konya.
- Aras, İ. ve Gunar, A. (2017). "Brexit'in Avrupa Birliği-Türkiye İlişkilerine Etkileri". *IX. Uludağ Uluslararası İlişkiler Kongresi: Dünya Politikasında Kriz ve Değişim*. Aralık 2017.
- Aybar, S. (2016). Brexit Sonrası, İngiltere, AB ve Ötesi. *Türkiye Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM)*, Temmuz 2016.
- Aydemir, A. (2016). "Brexit Nedir?". *GCMFOREX Menkul Kıymetler A.Ş.* <https://www.gcmforex.com/egitim/makale-arsivi/brexit-nedir/>. [Erişim Tarihi: 10.05.2018].

- Barrett, A., Bergin, A., FitzGerald, J., Lambert, D., McCoy, D., Morgenroth, E., Siedschlag, I. and Studnicka, Z. (2015). “*Scoping the Possible Economic Implications of Brexit on Ireland*”. ESRI. Research Series. 48.
- Bergin, A., Garcia-Rodriguez, A., Morgenroth, E. L. W. and Smith, D. (2017). “*Modelling the Medium-to Long-Term Potential Macroeconomic Impact of Brexit on Ireland*”. The Economic and Social Review. 48(3). Autumn. 2017. 305-316.
- Birch, A. (2016). “Brexit Breakdown”. *KSLR EU Law Blog*. https://blogs.kcl.ac.uk/kslreuropeanlawblog/?p=1054#_edn10. [Erişim Tarihi: 21.05.2018].
- Boyras, H. M. (2016). “Brexit: Birleşik Krallık Avrupa Birliği’nden Ayrılıyor mu?”. *SETA Perspektif*. 134. Haziran 2016.
- Brexit Müzakereleri Bugün Başlıyor. (2017, Temmuz 17). *Hürriyet Gazetesi*, <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/brexit-muzakereleri-bugun-basliyor-40522451> [Erişim Tarihi: 21.05.2018].
- Brexit Müzakerelerinde İkinci Aşama. (2017, aralık 8). *Merkez Gazetesi*, <http://www.merkezzgazetesi.com.tr/haber/brexit-muzakerelerinde-ikinci-asama-166290.html> [Erişim Tarihi: 19.05.2018].
- Brexit: İngiltere Artık En Büyük 5. Ekonomi Değil. (2016, Temmuz 7). *BBC News*, https://www.bbc.com/turkce/ekonomi/2016/07/160707_ingiltere_brexit_ekonomi [Erişim Tarihi: 19.05.2018].
- Çağan Elbir, H. (2018). “*Brexit Süreci Yürüyor Ama İngiltere Avrupa'dan Çıkmak İstemiyor*”. AVİM. 2018/3.
- Çayırılı, E. (2016). “*2016'dan 2017'ye Geçerken İngiltere Ekonomisi*”. *investing.com*. <https://tr.investing.com/analysis/2016'dan-2017'ye-ge%C3%A7erken-%C4%B0ngiltere-ekonomisi-200170106>. [Erişim Tarihi: 14.05.2018].
- Çenberci, E. ve Gövdere, B. (2017). “Göç Krizinin, Brexit Kararına ve Avrupa Birliği’nin Geleceğine Muhtemel Etkileri”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 22(Göç Özel Sayısı). 1427-1442.
- Çetin, Ş. ve Hatip, Y. (2018). “*Brexit Sonrası İlk AB Bütçesi Birliği Böldü*”. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/brexit-sonrasi-ilk-ab-butcesi-birligi-boldu/1139786>. [Erişim Tarihi: 17.05.2018].
- DIHK. (2017). “The Impact of Brexit on German Businesses”. Results of the IHK Business Survey Going International. 2017.
- Eluere, M. and Martin, L. (2016). “*FRANCE – How will Brexit Impact the French Economy?*”. Group Economic Research, Prospects, 16(178). 30 June 2016.
- Eralp, N.A. (2016). “Brexit’in AB Üzerindeki Etkileri: İlk Tahminler”. *Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, Değerlendirme Notu*. Temmuz 2016.
- Esen, E. ve Şekeroğlu, D. (2017). “BREXIT - Elveda Avrupa İngiltere’nin AB’den Ayrılmasından Sonra Avrupa Bütünleşmesi ve Türkiye-AB İlişkilerinde Fırsatlar ve Tehditler”. *Siyasal Kitabevi-Ünal Sevindik*. Ekim 2017. Ankara.
- Garcia-Herrero, A. and Xu, J. (2016). “What Consequences Would A Post-Brexit China-UK Trade Deal Have for The EU?”. *Bruegel Policy Contribution*. 2016/18. Bruegel, Brussels.
- George, E. and Head, C. (2017). “*A Private Sector Perspective on Priorities for UK-Africa Trade Relations Post Brexit*”. February 2017.
- Global Counsel. (2015). *BREXIT: The Impact on The UK and The EU*. June 2015.
- Gürlel, C. F. (2016). “Brexit ve Küresel Etkileri”. *Moment Expo*. Haziran 2016. 97. 98-100.

- House of Lords. (2016). “The EU Referendum and EU Reform, European Union Committee 9th Report of Session 2015–16”. *HL Paper 122*. London.
- Ignáth, É. K. (2017). “*The Impact of Brexit on the Benelux States*”. Essays in Economics and Business Studies. 0059. Budapest, Hungary.
- İktisadi Kalkınma Vakfı (2016). Britanya Referandumu ve Sonrası: AB Entegrasyon Sürecinin Geleceği ve Türkiye. *İKV Yayınları*. 284.
- İngiltere Ulusal Kanunlarına Dönüyor. (2017, Mart 31). *Mepa News*, <https://www.mepanews.com/ingiltere-ulusal-kanunlarina-donuyor-4984h.htm> [Erişim Tarihi: 21.05.2018].
- İngiltere ve AB, Brexit Müzakerelerinde İkinci Aşamaya Geçiyor. (2017, Aralık 15). *BBC News*, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42366180> [Erişim Tarihi: 19.05.2018].
- İngiltere: İşsizlik Son Çeyrekte Düştü Ancak Brexit İstihdam İçin Endişe Kaynağı. (2016, Kasım 16). *Euronews*, <http://tr.euronews.com/2016/11/16/ingiltere-issizlik-son-ceyrekte-dustu-ancak-brexit-istihdam-icin-endise-kaynagi> [Erişim Tarihi: 10.06.2018].
- İstanbul International Finance Center (IIFC). <http://iifc.com.tr/londra-uluslararası-finans-merkezi/>. [Erişim Tarihi: 20.05.2018].
- Karacan, P. (2017). “Brexit: Avrupa Birliği Hukuku ve Birleşik Krallık Açısından ‘Buzdağının Görünen Yüzü’”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 19(3). 403-416 .
- Kılıç, E. N. (2018). “Brexit; Birleşik Krallık Ve Euro-Bölgesi Açısından Sonuçlarının Değerlendirilmesi”. *Sakarya İktisat Dergisi* . 7(1). 1-26.
- Kılıç, M. (2016). “Brexit: Avrupa Birliği’nde Değer Çözülmesi”. *Türkiye Gazetesi*. <http://www.turkiyegazetesi.com.tr/yazarlar/prof-dr-muharrem-kilic/592138.aspx>. [Erişim Tarihi: 15.05.2018].
- Kolev, G., Matthes, J. Ve Busch, B. (2016). “*Brexit Impacts on Germany?*”. *Iw-Kurzbericht*. 25 Oct 2016. <https://www.iwkoeln.de/en/studies/iw-kurzberichte/beitrag/galina-kolev-juergen-matthes-berthold-busch-brexit-impacts-on-germany-305825.html>. [Erişim Tarihi: 01.08.2018].
- Köker, İ. (2017). “*Brexit Müzakereleri AB’nin Hazırladığı Çerçeve İlerleyecek*”. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-40336341>. Brüksel. [Erişim Tarihi: 21.05.2018].
- Kutlay, M. (2017). ‘Brexit’ Sonrası İngiltere ve AB Bütünleşmesinin Geleceği. Özgürlük Araştırmaları Derneği. *Liberal Perspektif: Analiz*. 4. Ocak 2017.
- Küçükkeleş, M. (2013). AB’nin Ortadoğu Politikası ve Arap Baharına Bakışı. *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı*, 63. Ocak 2013.
- Lammersen, J. (2017). “*A Look at the Potential Impact of Brexit on the Dutch Economy*”. *Focus Economics*. <https://www.focus-economics.com/blog/potential-impact-brexit-dutch-economy>. [Erişim Tarihi: 05.08.2018].
- Miller, V. (2015). “The 1974-75 UK Renegotiation of EEC Membership and Referendum”. *Briefing Paper*. 7253. 3 July 2015.
- Noor, T., Islam, S., Alam Nirob, K. J. and Hossain, M. (2016). “Brexit and the Impact on Bangladesh”. *Imperial Journal of Interdisciplinary Research (IJIR)*. 2(12). 68-76. November 2016.
- Office for National Statistic (2016). “Estimates of Employment, Unemployment, Economic Inactivity and Other Employmentrelated Statistics for the UK”. *UK Labour Market*. July 2016.
- Office for National Statistic (2018), “*Who Does The UK Trade With?*”. <https://www.ons.gov.uk/businessindustryandtrade/internationaltrade/articles/whodoestheuktrade-with/2017-02-21>, 3 January 2018.

- Örmeci, O. (2013). “David Cameron’ın Tehlikeli Oyunu”. *Uluslararası Politika Akademisi*. <http://politikaakademisi.org/2013/12/16/david-cameronin-tehlikeli-oyunu/>. [Erişim Tarihi: 10.05.2018].
- PHD Chamber. (2016). “BREXIT Impact on Indian Economy”. *Working Paper*. 43. July 2016.
- Razzaque, M. A. (2017). “*Post-Brexit UK-Africa Trading Relationship: Can It be More Development-friendly than EPAs?*”. February 2017.
- Romya, K. (2016). “Brexit’in Ekonomik Etkileri”. *Anka Enstitüsü*. <http://ankaenstitusu.com/brexitin-ekonomik-etkileri/>. [Erişim Tarihi: 14.05.2018].
- Rothman, A. (2016). “*Brexit Impact on China*”. Advisor Perspectives. July 8. 2016.
- Sefer, Ö. (2014). “Birleşik Krallık-Avrupa Birliği İlişkileri Üzerine Bir İnceleme”. *Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 6. Aralık 2014. 47-61.
- Stanciu, S. (2016). “Brexit Impact on Romania’s Economy”. *ResearchGate*. Conference Paper. November 2016.
- TC. Dışişleri Bakanlığı. (2018a). “*Türkiye-Birleşik Krallık İlişkileri*”. <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ingiltere-siyasi-iliskileri.tr.mfa>. [Erişim Tarihi: 22.05.2018].
- TC. Dışişleri Bakanlığı. (2018b). “*Bangladeş’in Ekonomisi*”. <http://www.mfa.gov.tr/banglades-ekonomisi.tr.mfa>. [Erişim Tarihi: 05.08.2018].
- TC. Londra Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği (2010). İngiltere’nin Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ekonomik-Ticari İlişkileri. *İngiltere Ülke Raporu*. Temmuz 2010.
- The Chamber of Commerce and Industry of Romania (CCIR). (2017). “*The Effects of Brexit on The Romanian Economy. Challenges and Opportunities at The European Level.*” . Romania.
- Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK). (2016). “*Brexit Sonrasında İngiltere İle İkili Anlaşmalar Yapılmalı*”. 29 Haziran 2016.
- Türkiye Otelciler Birliği (2017). “*2017 WTM Turizm Fuarı TÜROB Fuar Sonuç Raporu*”.
- Tüysüzöğlü, G. (2013). “İngiltere AB’den Kopuyor Mu?”. *Uluslararası Politika Akademisi*. <http://politikaakademisi.org/2013/01/31/ingiltere-abden-kopuyor-mu/>. [Erişim Tarihi: 10.05.2018].
- UK Unemployment Rate Falls to Fresh 11-Year Low. (2016, July 20). BBC News, <http://www.bbc.com/news/business-36844302> [Erişim Tarihi: 19.05.2018].
- Uzunluoz, E. (2018). “Brexit’in Türkiye ve Avrupa’ya Etkisi”. *Diplomatik Strateji*. <https://diplomatikstrateji.com/bolgeler/avrupa/brexitin-turkiye-ve-avrupaya-etkisi/>. [Erişim Tarihi: 14.05.2018].
- Velthuisen, J. W. and Bernard, L. (2016). “*Brexit Monitor the Impact of Brexit on (Global) Trade*”. PwC.
- Velthuisen, J. W., Kramer, G. and Yıldırım, B. (2018b). “*European Economic Outlook 2018-2022*”. PwC.
- Velthuisen, J. W., Thoen, J. W. and Helsen, G. (2018a). “*Brexit Update Walking the Tightrope – A European View on Brexit*”. PwC.
- Wood, J. and Jang, H. (2017). “Brexit: The Economic and Political Implications for Asia”. *Social Sciences*. 6(41). 2017.